

એન્જિનિયરિંગ મેથેમેટિક્સ (4320002) - સમર 2022 સોલ્યુશન

Milav Dabgar

સપ્ટેમ્બર 06, 2022

પ્રશ્ન 1 [14 ગુણ]

નીચે આપેલા વિકલ્પોમાંથી ઓળય વિકલ્પ પસંદ કરી ખાલી જગ્યા પૂરો

પ્રશ્ન 1.1 [1 ગુણ]

જો $A_{2 \times 3}$ અને $B_{3 \times 4}$ બે શ્રેણિકો હોય તો AB ની કક્ષા (order) શોધો = _____

જવાબ

જવાબ: b. 2×4

ઉક્તાનું: જ્યારે શ્રેણિકોનો ગુણાકાર કરવામાં આવે છે, જો A ની કક્ષા $m \times n$ અને B ની કક્ષા $n \times p$ હોય, તો AB ની કક્ષા $m \times p$ થશે. અહીં આપેલ છે: $A_{2 \times 3}$ અને $B_{3 \times 4}$ તેથી, AB ની કક્ષા 2×4 થશે.

પ્રશ્ન 1.2 [1 ગુણ]

જો $A = [1 \ 3 \ 2]$ અને $B = \begin{bmatrix} 1 \\ 2 \\ 1 \end{bmatrix}$ હોય તો AB શોધો = _____

જવાબ

જવાબ: b. 9

ઉક્તાનું:

$$AB = [1 \ 3 \ 2] \begin{bmatrix} 1 \\ 2 \\ 1 \end{bmatrix} = 1(1) + 3(2) + 2(1) = 1 + 6 + 2 = 9$$

પ્રશ્ન 1.3 [1 ગુણ]

$A \cdot I_2 = A$ હોય તો I_2 = _____

જવાબ

જવાબ: c. $\begin{bmatrix} 1 & 0 \\ 0 & 1 \end{bmatrix}$

ઉક્તાનું: I_2 એ 2×2 કક્ષાનો એકમ શ્રેણિક (identity matrix) છે, જેમાં મુખ્ય વિકર્ષ પર 1 અને અન્ય જગ્યાએ 0 હોય છે.

પ્રશ્ન 1.4 [1 ગુણ]

જો $\frac{d}{dx}(\sin^2 x + \cos^2 x) = \underline{\hspace{2cm}}$

જવાબ:

જવાબ: b. 0

ઉક્તિ: જેમ કે $\sin^2 x + \cos^2 x = 1$ (મૂળભૂત ત્રિકોણમિતીય નિત્યસમ)

$$\frac{d}{dx}(\sin^2 x + \cos^2 x) = \frac{d}{dx}(1) = 0$$

પ્રશ્ન 1.5 [1 ગુણ]

$\frac{d}{dx}(\cot x) = \underline{\hspace{2cm}}$

જવાબ:

જવાબ: d. $-\csc^2 x$

ઉક્તિ:

$$\frac{d}{dx}(\cot x) = -\csc^2 x$$

પ્રશ્ન 1.6 [1 ગુણ]

$\frac{d}{dx} \log(\sin x)$ તો $\frac{d^2y}{dx^2} = \underline{\hspace{2cm}}$ શોધો

જવાબ:

જવાબ: d. $-\cot^2 x$

ઉક્તિ: ધારો કે $y = \log(\sin x)$

$$\frac{dy}{dx} = \frac{1}{\sin x} \cdot \cos x = \cot x$$

$$\frac{d^2y}{dx^2} = \frac{d}{dx}(\cot x) = -\csc^2 x$$

જોકે, $\csc^2 x = 1 + \cot^2 x$ હોવાથી, જવાબ $-\csc^2 x$ છે.

પ્રશ્ન 1.7 [1 ગુણ]

$\frac{d}{dx}\left(\frac{1}{x}\right) = \underline{\hspace{2cm}}$

જવાબ:

જવાબ: c. $-\frac{1}{x^2}$

ઉક્તિ:

$$\frac{d}{dx}\left(\frac{1}{x}\right) = \frac{d}{dx}(x^{-1}) = -1 \cdot x^{-2} = -\frac{1}{x^2}$$

પ્રશ્ન 1.8 [1 ગુણ]

જો $\int x^5 dx = \underline{\hspace{2cm}} + c$

જવાબ

જવાબ: a. $\frac{x^6}{6}$

ઉક્લ:

$$\int x^5 dx = \frac{x^{5+1}}{5+1} + c = \frac{x^6}{6} + c$$

પ્રશ્ન 1.9 [1 ગુણ]

$\int_0^{2\pi} (\sin^2 \theta + \cos^2 \theta) d\theta = \underline{\hspace{2cm}} + c$

જવાબ

જવાબ: a. 2π

ઉક્લ:

$$\int_0^{2\pi} (\sin^2 \theta + \cos^2 \theta) d\theta = \int_0^{2\pi} 1 d\theta = [\theta]_0^{2\pi} = 2\pi - 0 = 2\pi$$

પ્રશ્ન 1.10 [1 ગુણ]

$\int_{-1}^1 x^3 dx = \underline{\hspace{2cm}} + c$

જવાબ

જવાબ: c. 0

ઉક્લ:

$$\int_{-1}^1 x^3 dx = \left[\frac{x^4}{4} \right]_{-1}^1 = \frac{1^4}{4} - \frac{(-1)^4}{4} = \frac{1}{4} - \frac{1}{4} = 0$$

પ્રશ્ન 1.11 [1 ગુણ]

વિકલ સમીકરણ $x^2 \frac{d^2y}{dx^2} + 3y^2 = 0$ ની કક્ષા (order) અને પરિમાણ (degree) = $\underline{\hspace{2cm}}$ છે

જવાબ

જવાબ: c. 2 અને 1

ઉક્લ: કક્ષા (Order) એ સર્વોચ્ચ વિકલિત છે = 2 ($\frac{d^2y}{dx^2}$ પરથી) પરિમાણ (Degree) એ સર્વોચ્ચ વિકલિતની ઘાત છે = 1

પ્રશ્ન 1.12 [1 ગુણ]

વિકલ સમીકરણ $\frac{dy}{dx} + py = Q$ નો સંકલપકારક અવયવ (integrating factor) $\underline{\hspace{2cm}}$ છે

જવાબ**જવાબ:** c. $e^{\int pdx}$ **ઉકેલ:** ગ્રથમ કક્ષાના સુરેખ વિકલ સમીકરણ $\frac{dy}{dx} + py = Q$ માટે, સંકલ્પકારક અવયવ $e^{\int pdx}$ છે.**પ્રશ્ન 1.13 [1 ગુણ]**

$i^4 = \underline{\hspace{2cm}}$

જવાબ**જવાબ:** a. 1**ઉકેલ:**

$i^4 = (i^2)^2 = (-1)^2 = 1$

પ્રશ્ન 1.14 [1 ગુણ]

$(3+4i)(4-5i) = \underline{\hspace{2cm}}$

જવાબ**જવાબ:** d. $-32+i$ **ઉકેલ:**

$$\begin{aligned}
 (3+4i)(4-5i) &= 3(4) + 3(-5i) + 4i(4) + 4i(-5i) \\
 &= 12 - 15i + 16i - 20i^2 \\
 &= 12 + i - 20(-1) \\
 &= 12 + i + 20 = 32 + i
 \end{aligned}$$

ફરીથી ગાળતરી કરતાં: $(3+4i)(4-5i) = 12 - 15i + 16i - 20i^2 = 12 + i + 20 = 32 + i$
 સાચો જવાબ b. $32+i$ હોવો જોઈએ, પરંતુ વિકલ્પ d માં $-32+i$ આપેલ છે. વિકલ્પોમાં ભૂલ હોઈ શકે છે.

પ્રશ્ન 2(a) [6 ગુણ]

કોઈપણ બે લખો

પ્રશ્ન 2.1 [3 ગુણ]

જો $A = \begin{bmatrix} 1 & -1 & 1 \\ 3 & 2 & 1 \end{bmatrix}$ અને $B = \begin{bmatrix} 1 & 2 \\ 4 & 2 \\ 1 & 7 \end{bmatrix}$ હોય તો AB અને BA શોધો.

જવાબ**ઉકેલ:**

AB ਨੀ ਗਣਤਰੀ:

$$AB = \begin{bmatrix} 1 & -1 & 1 \\ 3 & 2 & 1 \end{bmatrix} \begin{bmatrix} 1 & 2 \\ 4 & 2 \\ 1 & 7 \end{bmatrix}$$

$$AB = \begin{bmatrix} 1(1) + (-1)(4) + 1(1) & 1(2) + (-1)(2) + 1(7) \\ 3(1) + 2(4) + 1(1) & 3(2) + 2(2) + 1(7) \end{bmatrix}$$

$$AB = \begin{bmatrix} 1 - 4 + 1 & 2 - 2 + 7 \\ 3 + 8 + 1 & 6 + 4 + 7 \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} -2 & 7 \\ 12 & 17 \end{bmatrix}$$

BA ਨੀ ਗਣਤਰੀ:

$$BA = \begin{bmatrix} 1 & 2 \\ 4 & 2 \\ 1 & 7 \end{bmatrix} \begin{bmatrix} 1 & -1 & 1 \\ 3 & 2 & 1 \end{bmatrix}$$

$$BA = \begin{bmatrix} 1(1) + 2(3) & 1(-1) + 2(2) & 1(1) + 2(1) \\ 4(1) + 2(3) & 4(-1) + 2(2) & 4(1) + 2(1) \\ 1(1) + 7(3) & 1(-1) + 7(2) & 1(1) + 7(1) \end{bmatrix}$$

$$BA = \begin{bmatrix} 7 & 3 & 3 \\ 10 & 0 & 6 \\ 22 & 13 & 8 \end{bmatrix}$$

ਪ੍ਰਕਾਸ਼ 2.2 [3 ਗੁਣ]

ਜੇ $A = \begin{bmatrix} -1 & 2 \\ 3 & 1 \end{bmatrix}$ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਸਾਬਿਤ ਕਰੋ ਕਿ $A^2 - 7I_2 = 0$

ਜਵਾਬ

ਉਤਲ:

$$A^2 = \begin{bmatrix} -1 & 2 \\ 3 & 1 \end{bmatrix} \begin{bmatrix} -1 & 2 \\ 3 & 1 \end{bmatrix}$$

$$A^2 = \begin{bmatrix} (-1)(-1) + (2)(3) & (-1)(2) + (2)(1) \\ (3)(-1) + (1)(3) & (3)(2) + (1)(1) \end{bmatrix}$$

$$A^2 = \begin{bmatrix} 1 + 6 & -2 + 2 \\ -3 + 3 & 6 + 1 \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} 7 & 0 \\ 0 & 7 \end{bmatrix}$$

$$7I_2 = 7 \begin{bmatrix} 1 & 0 \\ 0 & 1 \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} 7 & 0 \\ 0 & 7 \end{bmatrix}$$

ਤੇਥੀ,

$$A^2 - 7I_2 = \begin{bmatrix} 7 & 0 \\ 0 & 7 \end{bmatrix} - \begin{bmatrix} 7 & 0 \\ 0 & 7 \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} 0 & 0 \\ 0 & 0 \end{bmatrix} = 0$$

ਸਾਬਿਤ ਥਿਆ.

પ્રશ્ન 2.3 [3 ગુણ]

$\frac{2+3i}{4-3i}$ નો વ્યસ્ત સંકર સંખ્યા શોધો

જવાબ

ઉકેલ: પ્રથમ, $\frac{2+3i}{4-3i}$ શોધીએ:

$$\begin{aligned}\frac{2+3i}{4-3i} &= \frac{(2+3i)(4+3i)}{(4-3i)(4+3i)} = \frac{8+6i+12i+9i^2}{16-9i^2} \\ &= \frac{8+18i-9}{16+9} = \frac{-1+18i}{25} = -\frac{1}{25} + \frac{18}{25}i\end{aligned}$$

સંકર સંખ્યા $z = a + bi$ નો વ્યસ્ત $\frac{1}{z} = \frac{\bar{z}}{|z|^2}$ છે

ધારો કે $z = -\frac{1}{25} + \frac{18}{25}i$

$$\begin{aligned}|z|^2 &= \left(-\frac{1}{25}\right)^2 + \left(\frac{18}{25}\right)^2 = \frac{1}{625} + \frac{324}{625} = \frac{325}{625} = \frac{13}{25} \\ \bar{z} &= -\frac{1}{25} - \frac{18}{25}i \\ \frac{1}{z} &= \frac{-\frac{1}{25} - \frac{18}{25}i}{\frac{13}{25}} = \frac{-1 - 18i}{13}\end{aligned}$$

પ્રશ્ન 2(b) [8 ગુણ]

કોઈપણ બે લખો

પ્રશ્ન 2.1 [4 ગુણ]

$2y+5x-4=0$ અને $7x+3y=5$ સમીકરણો શ્રેણિક પદ્ધતિનો ઉપયોગ કરીને ઉકેલો.

જવાબ

ઉકેલ: સમીકરણો આ રીતે લખી શકાય:

$$\begin{aligned}5x + 2y &= 4 \\ 7x + 3y &= 5\end{aligned}$$

શ્રેણિક સ્વરૂપમાં: $\begin{bmatrix} 5 & 2 \\ 7 & 3 \end{bmatrix} \begin{bmatrix} x \\ y \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} 4 \\ 5 \end{bmatrix}$

ધારો કે $A = \begin{bmatrix} 5 & 2 \\ 7 & 3 \end{bmatrix}$

$$|A| = 5(3) - 2(7) = 15 - 14 = 1$$

$$A^{-1} = \frac{1}{|A|} \begin{bmatrix} 3 & -2 \\ -7 & 5 \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} 3 & -2 \\ -7 & 5 \end{bmatrix}$$

$$\begin{bmatrix} x \\ y \end{bmatrix} = A^{-1} \begin{bmatrix} 4 \\ 5 \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} 3 & -2 \\ -7 & 5 \end{bmatrix} \begin{bmatrix} 4 \\ 5 \end{bmatrix}$$

$$\begin{bmatrix} x \\ y \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} 3(4) + (-2)(5) \\ -7(4) + 5(5) \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} 12 - 10 \\ -28 + 25 \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} 2 \\ -3 \end{bmatrix}$$

તેથી, $x = 2$ અને $y = -3$.

પ્રશ્ન 2.2 [4 ગુણ]

જો $A = \begin{bmatrix} 2 & -2 \\ 3 & 1 \end{bmatrix}$ અને $B = \begin{bmatrix} -1 & 5 \\ 4 & -3 \end{bmatrix}$ હોય તો સાબિત કરો કે $(AB)^T = B^T \cdot A^T$

જવાબ

ઉકેલ: પ્રથમ, AB શોધીએ:

$$AB = \begin{bmatrix} 2 & -2 \\ 3 & 1 \end{bmatrix} \begin{bmatrix} -1 & 5 \\ 4 & -3 \end{bmatrix}$$

$$AB = \begin{bmatrix} 2(-1) + (-2)(4) & 2(5) + (-2)(-3) \\ 3(-1) + 1(4) & 3(5) + 1(-3) \end{bmatrix}$$

$$AB = \begin{bmatrix} -2 - 8 & 10 + 6 \\ -3 + 4 & 15 - 3 \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} -10 & 16 \\ 1 & 12 \end{bmatrix}$$

$$(AB)^T = \begin{bmatrix} -10 & 1 \\ 16 & 12 \end{bmatrix}$$

હવે, B^T અને A^T શોધીએ: $A^T = \begin{bmatrix} 2 & 3 \\ -2 & 1 \end{bmatrix}$, $B^T = \begin{bmatrix} -1 & 4 \\ 5 & -3 \end{bmatrix}$

$$B^T \cdot A^T = \begin{bmatrix} -1 & 4 \\ 5 & -3 \end{bmatrix} \begin{bmatrix} 2 & 3 \\ -2 & 1 \end{bmatrix}$$

$$B^T \cdot A^T = \begin{bmatrix} -1(2) + 4(-2) & -1(3) + 4(1) \\ 5(2) + (-3)(-2) & 5(3) + (-3)(1) \end{bmatrix}$$

$$B^T \cdot A^T = \begin{bmatrix} -2 - 8 & -3 + 4 \\ 10 + 6 & 15 - 3 \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} -10 & 1 \\ 16 & 12 \end{bmatrix}$$

કારણ કે $(AB)^T = B^T \cdot A^T$, ગુણધર્મ સાબિત થાય છે.

પ્રશ્ન 2.3 [4 ગુણ]

સાદૃદૂર્પ આપો: $\frac{(\cos 2\theta + i \sin 2\theta)^{-3} \cdot (\cos 3\theta - i \sin 3\theta)^2}{(\cos 2\theta + i \sin 2\theta)^{-7} \cdot (\cos 5\theta - i \sin 5\theta)^3}$

જવાબ

ઉકેલ: દ-મોઈવ્ર (De Moivre) પ્રમેયનો ઉપયોગ કરતાં: $(\cos \theta + i \sin \theta)^n = \cos(n\theta) + i \sin(n\theta)$

$$(\cos 2\theta + i \sin 2\theta)^{-3} = \cos(-6\theta) + i \sin(-6\theta) = \cos(6\theta) - i \sin(6\theta)$$

$$(\cos 3\theta - i \sin 3\theta)^2 = (\cos(-3\theta) + i \sin(-3\theta))^2 = \cos(-6\theta) + i \sin(-6\theta) = \cos(6\theta) - i \sin(6\theta)$$

$$(\cos 2\theta + i \sin 2\theta)^{-7} = \cos(-14\theta) + i \sin(-14\theta) = \cos(14\theta) - i \sin(14\theta)$$

$$(\cos 5\theta - i \sin 5\theta)^3 = (\cos(-5\theta) + i \sin(-5\theta))^3 = \cos(-15\theta) + i \sin(-15\theta) = \cos(15\theta) - i \sin(15\theta)$$

તેથી:

$$\begin{aligned} & \frac{[\cos(6\theta) - i \sin(6\theta)][\cos(6\theta) - i \sin(6\theta)]}{[\cos(14\theta) - i \sin(14\theta)][\cos(15\theta) - i \sin(15\theta)]} \\ &= \frac{[\cos(6\theta) - i \sin(6\theta)]^2}{[\cos(14\theta) - i \sin(14\theta)][\cos(15\theta) - i \sin(15\theta)]} \\ &= \frac{\cos(12\theta) - i \sin(12\theta)}{\cos(29\theta) - i \sin(29\theta)} \end{aligned}$$

$$= \cos(12\theta - 29\theta) + i \sin(12\theta - 29\theta) = \cos(-17\theta) + i \sin(-17\theta) = \cos(17\theta) - i \sin(17\theta)$$

પ્રશ્ન 3(a) [6 ગુણ]

કોઈપણ બે લખો

પ્રશ્ન 3.1 [3 ગુણ]

જો $y = \frac{1+\tan x}{1-\tan x}$ હોય તો $\frac{dy}{dx}$ શોધો

જવાબ

ઉક્તિ: ભાગાકારના નિયમનો ઉપયોગ કરતાં: $\frac{d}{dx} \left[\frac{u}{v} \right] = \frac{v \frac{du}{dx} - u \frac{dv}{dx}}{v^2}$
ધારો કે $u = 1 + \tan x$ અને $v = 1 - \tan x$

$$\begin{aligned} \frac{du}{dx} &= \sec^2 x \quad \text{અને} \quad \frac{dv}{dx} = -\sec^2 x \\ \frac{dy}{dx} &= \frac{(1 - \tan x)(\sec^2 x) - (1 + \tan x)(-\sec^2 x)}{(1 - \tan x)^2} \\ &= \frac{(1 - \tan x) \sec^2 x + (1 + \tan x) \sec^2 x}{(1 - \tan x)^2} \\ &= \frac{\sec^2 x[(1 - \tan x) + (1 + \tan x)]}{(1 - \tan x)^2} \\ &= \frac{2 \sec^2 x}{(1 - \tan x)^2} \end{aligned}$$

પ્રશ્ન 3.2 [3 ગુણ]

વિકલનની વ્યાખ્યાનો ઉપયોગ કરી x^3 નું x સાપેક્ષ વિકલન કરો.

જવાબ

ઉક્તિ: વ્યાખ્યાનો ઉપયોગ કરતાં: $\frac{dy}{dx} = \lim_{h \rightarrow 0} \frac{f(x+h) - f(x)}{h}$
 $f(x) = x^3$ માટે:

$$\begin{aligned} \frac{d}{dx}(x^3) &= \lim_{h \rightarrow 0} \frac{(x+h)^3 - x^3}{h} \\ &= \lim_{h \rightarrow 0} \frac{x^3 + 3x^2h + 3xh^2 + h^3 - x^3}{h} \\ &= \lim_{h \rightarrow 0} \frac{3x^2h + 3xh^2 + h^3}{h} \\ &= \lim_{h \rightarrow 0} \frac{h(3x^2 + 3xh + h^2)}{h} \\ &= \lim_{h \rightarrow 0} (3x^2 + 3xh + h^2) \\ &= 3x^2 + 0 + 0 = 3x^2 \end{aligned}$$

પ્રશ્ન 3.3 [3 ગુણ]

સાફ્ટરૂપ આપો: $\int \frac{4+3 \cos x}{\sin^2 x} dx$

જવાબ

ઉકેલ:

$$\begin{aligned}\int \frac{4+3 \cos x}{\sin^2 x} dx &= \int \frac{4}{\sin^2 x} dx + \int \frac{3 \cos x}{\sin^2 x} dx \\ &= 4 \int \csc^2 x dx + 3 \int \frac{\cos x}{\sin^2 x} dx\end{aligned}$$

પ્રથમ સંકલન માટે: $\int \csc^2 x dx = -\cot x$

બીજા સંકલન માટે, ધારો કે $u = \sin x$, તેથી $du = \cos x dx$:

$$\int \frac{\cos x}{\sin^2 x} dx = \int \frac{1}{u^2} du = -\frac{1}{u} = -\frac{1}{\sin x} = -\csc x$$

તેથી:

$$\int \frac{4+3 \cos x}{\sin^2 x} dx = 4(-\cot x) + 3(-\csc x) + C = -4 \cot x - 3 \csc x + C$$

પ્રશ્ન 3(b) [8 ગુણ]

કોઈપણ બે લખો

પ્રશ્ન 3.1 [4 ગુણ]

જો $y = \log \left(\frac{\cos x}{1+\sin x} \right)$ હોય તો $\frac{dy}{dx}$ શોધો

જવાબ

ઉકેલ:

$$\begin{aligned}y &= \log \left(\frac{\cos x}{1+\sin x} \right) = \log(\cos x) - \log(1+\sin x) \\ \frac{dy}{dx} &= \frac{d}{dx} [\log(\cos x)] - \frac{d}{dx} [\log(1+\sin x)] \\ &= \frac{1}{\cos x} \cdot (-\sin x) - \frac{1}{1+\sin x} \cdot \cos x \\ &= -\frac{\sin x}{\cos x} - \frac{\cos x}{1+\sin x} \\ &= -\tan x - \frac{\cos x}{1+\sin x}\end{aligned}$$

આગામી સાફ્ટરૂપ આપતા:

$$\begin{aligned}&= -\frac{\sin x(1+\sin x) + \cos^2 x}{\cos x(1+\sin x)} \\ &= -\frac{\sin x + \sin^2 x + \cos^2 x}{\cos x(1+\sin x)} \\ &= -\frac{\sin x + 1}{\cos x(1+\sin x)} = -\frac{1}{\cos x} = -\sec x\end{aligned}$$

પ્રશ્ન 3.2 [4 ગુણ]

વિધેય $f(x) = 2x^3 - 15x^2 + 36x + 10$ ની મહત્તમ અને ન્યૂનતમ કિંમત શોધો.

જવાબ

ઉક્તા: મહત્તમ અને ન્યૂનતમ કિંમત શોધવા માટે, આપણે $f'(x) = 0$ લઈએ:

$$f'(x) = 6x^2 - 30x + 36 = 6(x^2 - 5x + 6) = 6(x - 2)(x - 3)$$

$f'(x) = 0$ લેતાં: $x = 2$ અથવા $x = 3$

બીજા વિકલિતની કસોટીનો ઉપયોગ કરીએ: $f''(x) = 12x - 30$

$x = 2$ માટે: $f''(2) = 24 - 30 = -6 < 0 \rightarrow$ સ્થાનીય મહત્તમ (Local maximum)

$x = 3$ માટે: $f''(3) = 36 - 30 = 6 > 0 \rightarrow$ સ્થાનીય ન્યૂનતમ (Local minimum)

કિંમતો:

$$f(2) = 2(8) - 15(4) + 36(2) + 10 = 16 - 60 + 72 + 10 = 38$$

$$f(3) = 2(27) - 15(9) + 36(3) + 10 = 54 - 135 + 108 + 10 = 37$$

તેથી:

- સ્થાનીય મહત્તમ કિંમત: 38 (at $x = 2$)
- સ્થાનીય ન્યૂનતમ કિંમત: 37 (at $x = 3$)

પ્રશ્ન 3.3 [4 ગુણ]

જો $y = 2e^{-3x} + 3e^{2x}$ હોય તો સાબિત કરો કે $y_2 + y_1 - 6y = 0$.

જવાબ

ઉક્તા: આપેલ: $y = 2e^{-3x} + 3e^{2x}$

$$y_1 = \frac{dy}{dx} = 2(-3)e^{-3x} + 3(2)e^{2x} = -6e^{-3x} + 6e^{2x}$$

$$y_2 = \frac{d^2y}{dx^2} = -6(-3)e^{-3x} + 6(2)e^{2x} = 18e^{-3x} + 12e^{2x}$$

હવે $y_2 + y_1 - 6y = 0$ ચકાસીએ:

$$\begin{aligned} y_2 + y_1 - 6y &= (18e^{-3x} + 12e^{2x}) + (-6e^{-3x} + 6e^{2x}) - 6(2e^{-3x} + 3e^{2x}) \\ &= 18e^{-3x} + 12e^{2x} - 6e^{-3x} + 6e^{2x} - 12e^{-3x} - 18e^{2x} \\ &= (18 - 6 - 12)e^{-3x} + (12 + 6 - 18)e^{2x} \\ &= 0 \cdot e^{-3x} + 0 \cdot e^{2x} = 0 \end{aligned}$$

સાબિત થયું.

પ્રશ્ન 4(a) [6 ગુણ]

કોઈપણ બે લખો

પ્રશ્ન 4.1 [3 ગુણ]

કિંમત શોધો: $\int \frac{x^2}{1+x^6} dx$

જવાબ

ઉકેલ: ધારો કે $u = x^3$, તેથી $du = 3x^2 dx$, એટલે કે $x^2 dx = \frac{1}{3} du$

$$\begin{aligned}\int \frac{x^2}{1+x^6} dx &= \int \frac{1}{1+(x^3)^2} \cdot x^2 dx = \int \frac{1}{1+u^2} \cdot \frac{1}{3} du \\ &= \frac{1}{3} \int \frac{1}{1+u^2} du = \frac{1}{3} \tan^{-1}(u) + C \\ &= \frac{1}{3} \tan^{-1}(x^3) + C\end{aligned}$$

પ્રશ્ન 4.2 [3 ગુણ]

કિંમત શોધો: $\int x \log x dx$

જવાબ

ઉકેલ: ખંડશા: સંકલન (integration by parts) નો ઉપયોગ કરતાઃ $\int u dv = uv - \int v du$
ધારો કે $u = \log x$ અને $dv = x dx$ તેથી $du = \frac{1}{x} dx$ અને $v = \frac{x^2}{2}$

$$\begin{aligned}\int x \log x dx &= \log x \cdot \frac{x^2}{2} - \int \frac{x^2}{2} \cdot \frac{1}{x} dx \\ &= \frac{x^2 \log x}{2} - \int \frac{x}{2} dx \\ &= \frac{x^2 \log x}{2} - \frac{x^2}{4} + C \\ &= \frac{x^2}{2} (\log x - \frac{1}{2}) + C\end{aligned}$$

પ્રશ્ન 4.3 [3 ગુણ]

વિકલ સમીકરણ $xdy + ydx = 0$ ઉકેલો.

જવાબ

ઉકેલ: આપેલ સમીકરણ: $xdy + ydx = 0$

આને આ રીતે લખી શકાય: $xdy = -ydx$

ચલ અલગ કરતા (Separating variables): $\frac{dy}{y} = -\frac{dx}{x}$

બંને બાજુ સંકલન કરતાઃ

$$\begin{aligned}\int \frac{dy}{y} &= \int -\frac{dx}{x} \\ \log |y| &= -\log |x| + C_1 \\ \log |y| + \log |x| &= C_1 \\ \log |xy| &= C_1 \\ |xy| &= e^{C_1} = C \quad (\text{જ્યાં } C = e^{C_1})\end{aligned}$$

તેથી: $xy = \pm C$

વ્યાપક ઉકેલ છે: $xy = k$ (જ્યાં k સ્વૈર અચળાંક છે)

પ્રશ્ન 4(b) [8 ગુણ]

કોઈપણ બે લખો

પ્રશ્ન 4.1 [4 ગુણ]

કિંમત શોધો: $\int_1^e \frac{(\log x)^2}{x} dx$

જવાબ

ઉક્લ: ધારો કે $u = \log x$, તેથી $du = \frac{1}{x} dx$
જ્યારે $x = 1$: $u = \log 1 = 0$ જ્યારે $x = e$: $u = \log e = 1$

$$\begin{aligned}\int_1^e \frac{(\log x)^2}{x} dx &= \int_0^1 u^2 du \\ &= \left[\frac{u^3}{3} \right]_0^1 = \frac{1^3}{3} - \frac{0^3}{3} = \frac{1}{3}\end{aligned}$$

પ્રશ્ન 4.2 [4 ગુણ]

કિંમત શોધો: $\int_0^{\pi/2} \frac{\sec x}{\sec x + \cos x} dx$

જવાબ

ઉક્લ: ધારો કે $I = \int_0^{\pi/2} \frac{\sec x}{\sec x + \cos x} dx$
પ્રથમ, વિઘેયને સાદુરૂપ આપીએ:

$$\frac{\sec x}{\sec x + \cos x} = \frac{\frac{1}{\cos x}}{\frac{1}{\cos x} + \cos x} = \frac{\frac{1}{\cos x}}{\frac{1+\cos^2 x}{\cos x}} = \frac{1}{1 + \cos^2 x}$$

તેથી $I = \int_0^{\pi/2} \frac{1}{1+\cos^2 x} dx$
આદેશ $\tan(x/2) = t$ લેતાં: $\cos x = \frac{1-t^2}{1+t^2}$, $dx = \frac{2dt}{1+t^2}$
જ્યારે $x = 0$: $t = 0$ જ્યારે $x = \pi/2$: $t = 1$

$$I = \int_0^1 \frac{1}{1 + \left(\frac{1-t^2}{1+t^2} \right)^2} \cdot \frac{2dt}{1+t^2}$$

સાદુરૂપ આપ્યા બાદ (જેમાં બીજગાળિતનો ઉપયોગ થાય છે), આનો જવાબ આવે છે:

$$I = \frac{\pi}{2\sqrt{2}}$$

પ્રશ્ન 4.3 [4 ગુણ]

વિકલ સમીકરણ $\frac{dy}{dx} + \frac{y}{x} = e^x$, $y(0) = 2$ ઉક્લો.

જવાબ

ઉકેલ: આ $\frac{dy}{dx} + P(x)y = Q(x)$ સ્વરૂપનું પ્રથમ કક્ષાનું સુરેખ વિકલ સમીકરણ છે.

અહીં, $P(x) = \frac{1}{x}$ અને $Q(x) = e^x$

સંકલ્પકારક અવયવ છે: $\mu(x) = e^{\int P(x)dx} = e^{\int \frac{1}{x}dx} = e^{\log|x|} = |x| = x (x > 0 \text{ માટે})$

સમીકરણને સંકલ્પકારક અવયવ વડે ગુણતા:

$$x \frac{dy}{dx} + y = xe^x$$

ડાબી બાજુ $\frac{d}{dx}(xy)$ છે, તેથી:

$$\frac{d}{dx}(xy) = xe^x$$

બંને બાજુ સંકળન કરતા:

$$xy = \int xe^x dx$$

ખંડશ: સંકળનનો ઉપયોગ કરતા $\int xe^x dx$: ધારો કે $u = x, dv = e^x dx$ તેથી $du = dx, v = e^x$

$$\int xe^x dx = xe^x - \int e^x dx = xe^x - e^x + C = e^x(x - 1) + C$$

તેથી: $xy = e^x(x - 1) + C$

$$y = \frac{e^x(x - 1) + C}{x}$$

પ્રારંભિક શરત $y(0) = 2$ નો ઉપયોગ કરતા: આમાં એક સમસ્યા છે કારણ કે $x = 0$ પર ઉકેલ અવ્યાખ્યાપિત છે.
જો આપણો પ્રારંભિક શરત $x = 1$ માનીએ, અને $y(1) = 2$:

$$2 = \frac{e^1(1 - 1) + C}{1} = \frac{0 + C}{1} = C$$

તેથી $C = 2$, અને ઉકેલ છે:

$$y = \frac{e^x(x - 1) + 2}{x}$$

પ્રક્રિયા 5(a) [6 ગુણ]

કોઈપણ બે લખો

પ્રક્રિયા 5.1 [3 ગુણ]

$\frac{3+7i}{1-i}$ ની અનુબદ્ધ સંકર સંખ્યા અને માનાંક શોધો.

જવાબ

ઉકેલ: પ્રથમ, $\frac{3+7i}{1-i}$ ને સાદૃરૂપ આપીએ:

$$\begin{aligned} \frac{3+7i}{1-i} &= \frac{(3+7i)(1+i)}{(1-i)(1+i)} = \frac{3+3i+7i+7i^2}{1-i^2} \\ &= \frac{3+10i-7}{1+1} = \frac{-4+10i}{2} = -2+5i \end{aligned}$$

અનુબદ્ધ: $-2+5i$ ની અનુબદ્ધ સંકર સંખ્યા $-2-5i$ છે

માનાંક: $| -2+5i | = \sqrt{(-2)^2 + (5)^2} = \sqrt{4+25} = \sqrt{29}$

પ્રશ્ન 5.2 [3 ગુણ]

સંકર સંખ્યા $3 - 4i$ નું વર્ગમૂળ શોધો.

જવાબ

ઉકેલ: ધારો કે $\sqrt{3 - 4i} = a + bi$ જ્યાં $a, b \in \mathbb{R}$
તેથી $(a + bi)^2 = 3 - 4i$

$$a^2 + 2abi + (bi)^2 = 3 - 4i$$

$$a^2 - b^2 + 2abi = 3 - 4i$$

વાસ્તવિક અને કાદ્યનિક ભાગોને સરખાવતાઃ $a^2 - b^2 = 3 \dots (1)$ $2ab = -4 \dots (2)$

સમીકરણ (2) પરથી: $b = -\frac{2}{a}$

સમીકરણ (1) માં મુક્તાઃ

$$a^2 - \left(-\frac{2}{a}\right)^2 = 3$$

$$a^2 - \frac{4}{a^2} = 3$$

$$a^4 - 3a^2 - 4 = 0$$

ધારો કે $u = a^2$: $u^2 - 3u - 4 = 0$

$$(u - 4)(u + 1) = 0$$

તેથી $u = 4$ અથવા $u = -1$

કારણ કે $u = a^2 \geq 0$, આપણી પાસે $u = 4$, તેથી $a^2 = 4$

તેથી $a = \pm 2$

જો $a = 2$: $b = -\frac{2}{2} = -1$ જો $a = -2$: $b = -\frac{2}{-2} = 1$

બે વર્ગમૂળ છે: $2 - i$ અને $-2 + i$

પ્રશ્ન 5.3 [3 ગુણ]

$y = (\sin x)^{\tan x}$ હોય તો $\frac{dy}{dx}$ શોધો

જવાબ

ઉકેલ: બંને બાજુ લઘુગુણક (logarithm) લેતાઃ

$$\log y = \tan x \log(\sin x)$$

બંને બાજુ x સાપેક્ષે વિકલન કરતાઃ

$$\frac{1}{y} \frac{dy}{dx} = \frac{d}{dx} [\tan x \log(\sin x)]$$

જમણી બાજુ ગુણાકારના નિયમનો ઉપયોગ કરતાઃ

$$\frac{1}{y} \frac{dy}{dx} = \sec^2 x \log(\sin x) + \tan x \cdot \frac{\cos x}{\sin x}$$

$$\frac{1}{y} \frac{dy}{dx} = \sec^2 x \log(\sin x) + \tan x \cdot \cot x$$

$$\frac{1}{y} \frac{dy}{dx} = \sec^2 x \log(\sin x) + 1$$

તેથી:

$$\frac{dy}{dx} = y[\sec^2 x \log(\sin x) + 1]$$

$$\frac{dy}{dx} = (\sin x)^{\tan x} [\sec^2 x \log(\sin x) + 1]$$

પ્રશ્ન 5(b) [8 ગુણ]

કોઈપણ બે લખો

પ્રશ્ન 5.1 [4 ગુણ]

વિકલ સમીકરણ $\tan y dx + \tan x \sec^2 y dy = 0$ નો ઉકેલ શોધો.

જવાબ

ઉકેલ: આપેલ સમીકરણ: $\tan y dx + \tan x \sec^2 y dy = 0$

ગોઠવતા: $\tan y dx = -\tan x \sec^2 y dy$

$$\frac{\tan y}{\sec^2 y} dy = -\tan x dx$$

$$\frac{\sin y / \cos y}{1 / \cos^2 y} dy = -\tan x dx$$

$$\frac{\sin y}{\cos y} \cdot \cos^2 y dy = -\tan x dx$$

$$\sin y \cos y dy = -\tan x dx$$

બંને બાજુ સંકલન કરતાં:

$$\int \sin y \cos y dy = - \int \tan x dx$$

ડાબી બાજુ માટે, ધારો કે $u = \sin y$, તેથી $du = \cos y dy$: $\int \sin y \cos y dy = \int u du = \frac{u^2}{2} = \frac{\sin^2 y}{2}$

જમણી બાજુ માટે: $-\int \tan x dx = -\int \frac{\sin x}{\cos x} dx = \log |\cos x| + C_1$

તેથી:

$$\frac{\sin^2 y}{2} = \log |\cos x| + C$$

$$\sin^2 y = 2 \log |\cos x| + K \quad (\text{જ્યાં } K = 2C)$$

પ્રશ્ન 5.2 [4 ગુણ]

જો $A = \begin{bmatrix} 3 & -1 & 2 \\ 4 & 1 & -1 \\ 5 & 0 & 1 \end{bmatrix}$ હોય તો A^{-1} શોધો.

જવાબ

ઉકેલ: A^{-1} શોધવા માટે, આપણે $A^{-1} = \frac{1}{|A|} \text{adj}(A)$ સૂત્રનો ઉપયોગ કરીએ.

પ્રથમ, $|A|$ શોધીએ:

$$\begin{aligned} |A| &= 3 \begin{vmatrix} 1 & -1 \\ 0 & 1 \end{vmatrix} - (-1) \begin{vmatrix} 4 & -1 \\ 5 & 1 \end{vmatrix} + 2 \begin{vmatrix} 4 & 1 \\ 5 & 0 \end{vmatrix} \\ &= 3(1 \cdot 1 - (-1) \cdot 0) + 1(4 \cdot 1 - (-1) \cdot 5) + 2(4 \cdot 0 - 1 \cdot 5) \\ &= 3(1) + 1(4 + 5) + 2(0 - 5) = 3 + 9 - 10 = 2 \end{aligned}$$

હવે સહઅવયવ શ્રેણિક (cofactor matrix) શોધીએ: $C_{11} = 1, C_{12} = -9, C_{13} = -5, C_{21} = 1, C_{22} = -7, C_{23} = -5, C_{31} = -1, C_{32} = 11, C_{33} = 7$

સહઅવયવ શ્રેણિક છે: $C = \begin{bmatrix} 1 & -9 & -5 \\ 1 & -7 & -5 \\ -1 & 11 & 7 \end{bmatrix}$

સહઅવયવ શ્રેણિકનો પરિવર્ત (transpose) એ સહલગ્ન શ્રેણિક (adjugate matrix) છે:

$$\text{adj}(A) = \begin{bmatrix} 1 & 1 & -1 \\ -9 & -7 & 11 \\ -5 & -5 & 7 \end{bmatrix}$$

તેથી:

$$A^{-1} = \frac{1}{2} \begin{bmatrix} 1 & 1 & -1 \\ -9 & -7 & 11 \\ -5 & -5 & 7 \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} 1/2 & 1/2 & -1/2 \\ -9/2 & -7/2 & 11/2 \\ -5/2 & -5/2 & 7/2 \end{bmatrix}$$

પ્રશ્ન 5.3 [4 ગુણ]

જો $x = a(\theta - \sin \theta)$, $y = a(1 - \cos \theta)$ તો $\frac{dy}{dx}$ શોધો.

જવાબ

ઉક્તાં: આ પ્રચલ સમીકરણો છે. $\frac{dy}{dx}$ શોધવા માટે:

$$\frac{dy}{dx} = \frac{dy/d\theta}{dx/d\theta}$$

પ્રથમ, $\frac{dx}{d\theta}$ શોધીએ: $x = a(\theta - \sin \theta)$ $\frac{dx}{d\theta} = a(1 - \cos \theta)$

પછી, $\frac{dy}{d\theta}$ શોધીએ: $y = a(1 - \cos \theta)$ $\frac{dy}{d\theta} = a \sin \theta$

તેથી:

$$\frac{dy}{dx} = \frac{a \sin \theta}{a(1 - \cos \theta)} = \frac{\sin \theta}{1 - \cos \theta}$$

$1 - \cos \theta = 2 \sin^2(\theta/2)$ અને $\sin \theta = 2 \sin(\theta/2) \cos(\theta/2)$ સૂત્રોનો ઉપયોગ કરતાં:

$$\frac{dy}{dx} = \frac{2 \sin(\theta/2) \cos(\theta/2)}{2 \sin^2(\theta/2)} = \frac{\cos(\theta/2)}{\sin(\theta/2)} = \cot(\theta/2)$$